

AXBOROT JAMIYATI SHAROITIDA SIYOSIY PARTIYALARNING RIVOJLANISH TENDENSIYALARI

Salimov Shoxrux

TDSHU Tadqiqotchisi

ANNOTATSIYA

Axborot jamiyati shakllanib borayotgan hozirgi bosqichda siyosiy partiyalar o'z mohiyatida va tashkiliy strukturasi jihatidan sezilarli darajada o'zgarishlarga duch kelmoqda. Siyosiy fan doirasida olib borilayotgan zamonaviy tahlillar shuni ko'rsatadiki, partiyaviy tizimlar endilikda nafaqat ijtimoiy-iqtisodiy farqlarga, balki postmodernistik jamiyatlarda yuzaga kelgan yangi g'oyaviy-ideologik ajralishlarga ham moslashishga majbur bo'lmoqda.

Kalit so'zlar: siyosiy partiyalar, partiyalar, postmodern demritsonlar, siyosiy mafkuralar, partiyalar, partiyalar, tarmoq jamiyati.

АННОТАЦИЯ

На текущем этапе формирования информационного общества политические партии сталкиваются с значительными изменениями как по своей сущности, так и по организационной структуре. Современные исследования, проводимые в области политических наук, показывают, что партийные системы теперь вынуждены адаптироваться не только к социально-экономическим различиям, но и к новым идеологическим и концептуальным разделениям, возникшим в постмодернистских обществах.

Ключевые слова: Республика Корея, Сетевое общество, Постмодерн, Политические партии.

ABSTRACT

In the current stage, as the information society continues to form, political parties are facing significant changes both in terms of their essence and organizational structure. Modern analyses conducted within the field of political science show that party systems are now being forced to adapt not only to socio-economic differences but also to new ideological and conceptual divisions that have emerged in postmodern societies.

Key words: Political parties, postmodern, political ideologies, parties (repeated, same translation), network society.

KIRISH

Zamonaviy siyosiy tizimlar tahlilida siyosiy partiyalar hanuzgacha jamiyatning institutsional tuzilmasida muhim o'rin egallab kelayotgani e'tirof etiladi. Biroq,

bugungi globallashtirilgan va raqamli axborot oqimi sharoitida partiyalarning klassik funksiyalari va an'anaviy tipologiyalari tobora kuchliroq tanqid ostida qolmoqda. Bu, avvalo, ularning o'zgaruvchan va murakkab tus olgan ijtimoiy realliklarga to'laqonli moslasha olmayotgani bilan izohlanadi.

Siyosiy fan doirasida olib borilayotgan zamonaviy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, partiyalarning klassik vazifalari, jumladan, yirik ijtimoiy guruhlar manfaatlarini aniqlash, shakllantirish va ifoda etish, umumiy mafkuraviy yo'nalish ishlab chiqish, ijtimoiy rivojlanish dasturlarini yaratish, targ'ibot olib borish, jamoatchilik fikrini shakllantirish va hokimiyatga kelish uchun zarur ommaviy bazani tayyorlash kabi funksiyalar hozirgi axborot jamiyati sharoitida inqiroz holatiga yuz tutmoqda. Buning asosiy sababi – ijtimoiy rivojlanishning ko'p faktorli, ko'p yo'nalishli va murakkab shaklga ega bo'lib borayotganidadir. [4, p. 550]

Axborot texnologiyalarining ommalashuvi natijasida har bir individ o'z qarashlarini mustaqil shakllantirish imkoniyatiga ega bo'lmoqda. Bu holat esa, odatda, an'anaviy ideologik koordinatalar doirasidan tashqarida joylashgan qarashlarning paydo bo'lishiga olib kelmoqda. O'z navbatida, bu tendensiya siyosiy partiyalar uchun yagona, umumxalqni qamrab oluvchi tor ideologik platformani ishlab chiqishni deyarli imkonsiz qiladi. Natijada, partiyalar nafaqat o'z dasturlarini qayta ko'rib chiqishga, balki siyosiy kommunikatsiyaning yangi, tarmoqli va individuallashtirilgan shakllarini o'zlashtirishga majbur bo'lmoqda.

Ushbu jarayon, siyosiy institutlar evolyutsiyasi kontekstida, partiyaviy tizimlar va ularning faoliyati borasida chuqur konseptual yondashuvlarni ishlab chiqishni talab etmoqda. Shu ma'noda, siyosiy partiyalar zamonaviy jamiyatda o'z rolini qayta aniqlab olish, yangicha kommunikativ strategiyalar va o'zaro ta'sir mexanizmlarini shakllantirish orqali axborotlashgan ijtimoiy muhitga moslasha olishlari lozim bo'ladi.

Siyosiy partiyalar o'zining tarixiy shakllanish bosqichida jamiyatning sinfiy tuzilmasini aks ettiruvchi asosiy siyosiy institut sifatida ideologik mezonlar asosida aniq tasniflangan edi. Bu holat ularning davlatdagi partiyaviy spektrni shakllantirishdagi roli va o'rnini ravshan namoyon etgan. Aynan siyosiy partiyalar katta ijtimoiy qatlamlarning siyosiy xohish-istaklarini jamlovchi va ular uchun aks ettiruvchi platforma sifatida xizmat qilgan. Ayni vaqtda, bu pozitsiyalar oz sonli, ammo nufuzli kommunikatsion vositalar – xususan, gazeta sahifalari orqali jamiyatga uzatilgan bo'lib, ular partiya a'zolari tomonidan shaxsiy e'tiqod darajasida qabul qilingan.

Zamonaviy axborot makonida esa bosma OAV, ayniqsa gazetalar, jamoatchilik fikrini shakllantirishdagi yetakchi mavqeini yo'qotdi. Ulardan so'ng bu funktsiyani

butunlay o'z zimmasiga oladigan yagona axborot shakli shakllanmaganligi bois, har bir individ jamiyat va siyosatga oid o'z shaxsiy dunyoqarashini mustaqil ravishda shakllantirishga majbur bo'lib qolmoqda. Bu esa siyosiy partiyalarni yangi axborot muhitiga moslashishga undaydi, biroq ular hanuzgacha avvalgi davrlarning institutsional andozalari doirasida harakat qilishga urinmoqda. Mazkur moslashuv jarayoni og'riqli kechmoqda va siyosiy partiyalarning institutsional inqirozi haqida bahs yuritishga asos bo'layotir.

Avvalgi tarixiy bosqichda, ya'ni ideologik partiyalar hukmronlik qilgan davrda, har bir partiya a'zosining dunyoqarashi aynan partiyaning mafkuraviy pozitsiyasi bilan belgilanar edi. Bu esa partiya ichki tuzilmasining ideologik muvozanatga ega bo'lishiga olib kelgan. Biroq zamonaviy axborot jamiyatida, har bir individda ijtimoiy hayotning deyarli barcha masalalari bo'yicha mustaqil fikr yuritish imkoniyatining paydo bo'lishi bilan, har qanday siyosiy partiyaning tor ideologik chegaralari individual qarashlar bilan ziddiyatga kirishadi. Shu sababli, bugungi kunda klassik siyosiy partiyalar ommaviyligini yo'qotmoqda, hamda partiya ichidagi qarama-qarshiliklar kuchaymoqda. Bu esa siyosiy partiyalarning o'z oldidagi funksiyalarni to'liq bajara olishiga jiddiy to'siq bo'lmoqda [4, s. 550].

Zamonaviy siyosiy jarayonlarni tahlil qilish shuni ko'rsatmoqdaki, fuqarolarning shaxsiy dunyoqarashi bilan partiyaviy ideologiyalar o'rtasidagi ziddiyatlar tobora chuqurlashib bormoqda. Bunday qarama-qarshiliklarning o'sib borishiga olib kelayotgan asosiy sabablaridan biri — siyosatning "umumiy ijtimoiy ustunlik" maqomidan chekinib, tobora aniq sohaga, predmetsifatga ega bo'lib borayotganidir. Bugungi kunda siyosat, boshqa ko'plab sohalar singari, tor doiralarda ixtisoslashmoqda. Shu bois birgina ideologik ramka doirasida barcha masalalarga bir xil yondashuvni ta'minlash amalda mumkin bo'lmay qoldi.

Shu nuqtai nazardan quyidagi savollar muhimlik kasb etadi: axborot jamiyatida siyosiy partiyalar kelajagi bormi? Yangi sharoitlarda u qanday shaklga ega bo'lishi lozim? Ilmiy-nazariy mulohazalarga asoslanilsa, siyosiy partiyaning strategiyasi siyosatning predmetga aylanishi va individuallashtirilishi sharoitida ko'p qirrali bo'lishi talab etiladi. Endilikda partiyalar har bir dolzarb masalaga an'anaviy mafkuraviy nuqtai nazardan javob bera olmaydi. Shu bois partiyaning yagona yo'li — bu aniq masalalarga moslashishga imkon beruvchi kengaytirilgan, umumiy qadriyatlar tizimiga asoslangan ideologik ramkani shakllantirishdir. Bu ramka doirasida partiya a'zolarining individual dunyoqarash trendlari va ularning guruhleri erkin shakllanishi mumkin bo'ladi.

Mazkur sharoitda siyosiy partiyalar o'z faoliyatini tobora ko'proq platformaviy yoki "zonlik" (ya'ni зонтичная партия) tamoyillar asosida qurmoqda. Bu esa, o'z

navbatida, partiya ichida turli postmodernistik tafakkur chiziqlar asosida tuzilgan guruhlarining parallel mavjudligini va ularning bir partiya doirasida birlashishini ta'minlamoqda. Shu tarzda siyosiy partiyalar o'z strukturaviy moslashuvchanligini oshirib, zamonaviy jamiyatning fragmentar ijtimoiy-iqtisodiy va mafkuraviy tuzilmasiga nisbatan yanada sezgir yondashmoqda.

Zamonaviy siyosiy fan doirasida kuzatilayotgan siyosiy partiyalar transformatsiyasi bevosita axborot jamiyatining evolyutsiyasi bilan uzviy bog'liq bo'lib, bu jarayon ijtimoiy tuzilmaning tobora tarmoqsifat modelga o'tishi bilan kechmoqda. Shaxs tarmoq ijtimoiyligida o'zini axborotga va ijtimoiy aloqalarga erkin kirish imkoniga ega, o'z-o'ziga yetarli, to'laqonli ishtirokchi sifatida his etadi. U o'zini «tarmoq vositalari egasi», «vaziyatga egalik qiluvchi» deb biladi va shuning uchun vositachilarga — jumladan, siyosiy partiyalarga ehtiyoj sezmaydi. Ana shu omillar, yuqorida aytilganidek, fuqarolarning dunyoqarash trassalarining individuallashuvi va siyosatning predmetlashuvini kuchaytiradi.

Biroq mazkur tendensiyalar faqatgina siyosiy partiyalarning tashkiliy strukturasi darajasida emas, balki ularning mafkuraviy asosini tashkil etuvchi klassik ideologiyalarning o'zgarishida ham yaqqol namoyon bo'lmoqda. Ta'kidlash joizki, zamonaviy partiyalarni ideologik mezonlar asosida tasniflashda turli yondashuvlar mavjud bo'lib, ular «o'ng» va «chap» qanotlar oralig'ida joylashgan partiyalardan tortib, ko'pvektorli koordinata tizimlarigacha bo'lgan spektrni qamrab oladi [1, s. 125]. Biroq bunday klassifikatsiyalar, asosan, partiyaviy institutlar shakllangan davrlardagi yoki hanuz saqlanib qolgan an'anaviy ijtimoiy-siyosiy tafovutlarni aks ettiradi.

Siyosiy sotsiologiyada ijtimoiy-siyosiy tafovutlarni tahlil qilishda muhim manba sifatida S.M. Lipset va S. Rokkanning klassik asari - «Tafovutlar strukturasi, partiyaviy tizimlar va saylovchilarning siyosiy afzalliklari: Kirish» nomli maqolasi tan olinadi. Mazkur yondashuv asosida shakllangan siyosiy ajralishlarning quyidagi asosiy turlarini ajratib ko'rsatish mumkin:

1. **Markaz – periferiyaga oid tafovutlar** (madaniy-etnik jihatlar, markaz va mintaqalar o'rtasidagi tafovutlar, davlat qurilishi, milliy-sivilizatsion identifikatsiya).
2. **Davlat – din tafovuti** (diniy institutlarning siyosatdagi o'rni va ularga bo'lgan munosabat).
3. **Shahar – qishloq tafovutlari** (urbanizatsiya va agrar sektor o'rtasidagi sotsiologik farqlar).
4. **Ijtimoiy-iqtisodiy tafovutlar** (an'anaviy «o'ng» va «chap», boylar va kambag'allar).

5. **Hokimiyatni qo'llab-quvvatlash darajasi** (rejimga bo'lgan munosabat: avtoritarizm va demokratiya qarama-qarshiligi).

6. **Tashqi siyosatga oid tafovutlar** (xalqaro munosabatlar va global pozitsiyalardagi tafovutlar).

Yuqorida sanab o'tilgan tafovutlar, hozirgi davrda klassik ideologik strukturalarning partiyalar bazasidagi yetarlicha moslashuvchan bo'lmashligini anglatadi. Shu bois siyosiy partiyalar, bir tomondan, o'zlarining struktura va g'oyaviy asoslarini zamon talablari asosida yangilashga harakat qilsa, boshqa tomondan, postmodernistik ijtimoiy fragmentatsiyaga javob beruvchi yangi model — platformaviy yoki zontik tuzilmalarga o'tishga majbur bo'lmoqda.

Yuqorida keltirilgan an'anaviy siyosiy tafovutlar ro'yxati siyosiy partiyalar tomonidan dunyoqarashni aks ettirishdagi ko'p qirrali yondashuvlarni yetarli darajada yoritadi. Har bir klassik tafovut nuqtasida bir nechta partiyalarni ko'rsatish mumkin bo'lib, ular qarama-qarshi pozitsiyalarni ifodalaydi. Biroq siyosiy modernizatsiyaning so'nggi o'n yilliklaridagi dinamikasiga nazar tashlansa, jamiyatda yangicha — klassik ideologik konstrukt bilan ifodalanmaydigan — ijtimoiy-siyosiy tafovutlar vujudga kelmoqda. Siyosiy fan doirasida bular postmodernistik tafovutlar deb nomlanadi va ular quyidagi yo'nalishlarni o'z ichiga oladi:

1. **Ekologik muammolar** — global iqlim o'zgarishi, atrof-muhit muhofazasi va yashil siyosat.

2. **Ozchiliklarga bag'rikenglik va kamsitmaslik prinsiplari** — inson huquqlari, gender tengligi, etnik va diniy ozchiliklarning huquqiy himoyasi.

3. **Axloq, oila va jinsiy munosabatlarga oid masalalar** — jamiyatda qadriyatlar kurashi va identitet siyosati.

4. **Hayot sifati** — sog'liqni saqlash, ta'lim, ijtimoiy adolat va farovonlik darajasi.

5. **O'zini ifoda qilish va inson salohiyatini ro'yobga chiqarish muammolari** — shaxsiy erkinliklar, kreativlik va madaniy identifikatsiya.

Mazkur postmodernistik tafovutlar siyosiy partiyalar ideologik tuzilmalarini murakkablashtirib, ularni ko'p o'lchovli sistemaga aylantiradi. Shu bilan birga, postmodernistik tafovutlar klassik tafovutlarni istisno etmaydi, balki ularni to'ldirib boradi va natijada klassik partiyaviy mafkuralar doirasida partiya a'zolarining individual dunyoqarash trayektoriyalarini shakllantirishga imkon beradi [1, s. 136].

Ilmiy-nazariy tahlillar shuni ko'rsatadiki, postmodernistik tafovutlar ko'proq individual qadriyatlarni ifodalaydi, klassik partiyalar esa asosan sinfiy-guruhiy ideologiyaga tayangan. Shu boisdan, qadimiy ideologik paradigmaga asoslangan partiyalar uchun postmodernistik qadriyatlar tizimini integratsiyalash — jiddiy sinov

sifatida namoyon bo‘ladi. Ana shu holat siyosiy partiyalar uchun keng qamrovli, qadriyatga asoslangan va ramkaviy (kontekstual moslashuvchanlikka ega) mafkura konsepsiyasiga o‘tishni taqozo qiladi. Bu yondashuv har bir partiya a’zosining har bir shaxsiy qadriyatini qabul qilishni shart qilmaydi, balki umumiy qadriyatlar doirasida ularning dunyoqarash trassalarining mosligi yoki tafovutini imkon darajasida qamrab oladi.

So‘nggi o‘n yilliklarda ijtimoiy-siyosiy tafovutlar tuzilmasining murakkablashuvi fonida partiyaviy maydonda yangi turdagi siyosiy birliklar — «harakat-partiyalar» paydo bo‘la boshladi. G. Gyunter va L. Daymond ularni “partiyalar-harakatlar” deb ataydi [3, s. 172]. Bunday partiyalar an’anaviy partiyaviy tizimga jiddiy chaqiriq tashlaydi. Ularning asosiy shiori — “biz boshqachamiz” yoki “biz boshqa manfaatlar uchun kurashamiz” tamoyiliga asoslanadi. Bunga yaqqol misol sifatida Ispaniyadagi “Podemos” (“[Biz] qila olamiz”) partiyasini keltirish mumkin.

Bunday partiyalar ko‘pincha populistik shiorlardan foydalanadi, ammo bu ko‘p hollarda elektoratni jalb qilishga yo‘naltirilgan samarali siyosiy-texnologik usul bo‘lib xizmat qiladi [2, s. 131]. Shu bilan birga, ular haqiqatan ham yangicha asoslarda shakllanadi: ichki partiyaviy demokratiya ochiqligi yuqori bo‘ladi, tashkilot tuzilmalari esa soddalashtirilgan shaklda bo‘ladi. Bu jihatlar ularni an’anaviy partiyalarga nisbatan muqobil va zamonaviy deb qarashga asos beradi. Ana shunday shakllanishlar partiyaviy tizimning inqirozli holatlariga javoban yuzaga keladi — tizim ko‘plab saylovchilar nazarida eskirgan va samarasizdek tuyuladi.

Bunday harakat-partiyalar ko‘pincha siyosiy spektrning chekkalarida shakllanadi — chapda (libertarianlar) va o‘ngda (avtoritar yo‘nalishdagi postindustrial partiyalar). Chap spektrda ekologik partiyalar eng yirik chaqiriqni bildirgan bo‘lsa-da, ular radikal pozitsiyadan boshlagan holda, bugungi kunda Germaniyada, Shvetsiyada hukumat koalitsiyalariga kiruvchi real siyosiy kuchlarga aylanishgan. Masalan, Gretsiyadagi SIRIZA («Radikal chap koalitsiyasi») an’anaviy PASOK («Butungretsiya sotsialistik harakati») partiyasining elektoratini o‘ziga tortib, hukumat tuzgan edi [1, s. 131].

O‘ng pozitsiyada esa postindustrial qadriyatlarni — xususan, tolerantlik, axloqiy va jinsiy tenglikni — inkor etuvchi o‘ta o‘ng partiyalar shakllandi. Ular, ayniqsa, Yevropada dolzarb bo‘lgan uchinchi dunyo mamlakatlaridan kelayotgan migrantlar mavzusini faol siyosiy vosita sifatida ekspluatatsiya qiladi. Bu toifaga “Avstriya Erkinlik partiyasi” (Freiheitliche Partei Österreichs) hamda Fransiyadagi “Milliy front” (Front National) kiradi.

Bunday harakat-partiyalarning tez o'sishining sababi faqatgina an'anaviy mafkuralardan saylovchilarning charchaganida emas, balki mavjud partiyaviy tizimning ichki strukturaviy xususiyatlaridadir. Klassik siyosiy partiyalar, fuqarolar manfaatlarini jamlab, ularni siyosiy dasturlar orqali aks ettiruvchi vosita sifatida faoliyat yuritgan bo'lsa, bugungi kunda Kac va Mayr ta'kidlaganidek, "kartel partiyalar" shaklida faoliyat yuritib, davlat mablag'lariga yoki siyosiy tizim tomonidan kafolatlangan boshqa moliyaviy manbalarga tayanadi. Shuningdek, ular hokimiyatdagi lavozimlarga ega bo'lish umidida elektorat manfaatlaridan ko'ra ko'proq o'z hayotiy faoliyatini ta'minlashga intiladi [5, s. 26].

Natijada bunday kartel partiyalar elektoratning asosiy talablaridan emas, balki mavjud tizimni saqlab qolishga yo'naltirilgan "qabul qilinadigan" dasturiy talablar doirasida harakat qiladi. Shu sababli, siyosiy jarayon chetidan turib o'z pozitsiyasini ifoda etishga urinayotgan fuqarolar real vakillikdan mahrum bo'lmoqda. Postmodernistik tafovutlar sharoitida har bir fuqaroning individual pozitsiyasi ahamiyat kasb etayotgan bir davrda, bu kabi fuqarolar soni tobora ortib bormoqda. Chunki klassik kartel partiyalar bunday individual yondashuvlarga tayyor emas, va hattoki bu yondashuvni status-kvoga xavf sifatida qabul qilishi mumkin [6, s. 13].

Shu munosabat bilan jamiyatda siyosiy umidsizlik kuchaymoqda, saylovlardan chetlashish holatlari ko'paymoqda, hamda "antipartiyaviy" partiyalar va "boshqacha" partiyalarni qo'llab-quvvatlashga tayyorlik oshib bormoqda.

An'anaviy siyosiy partiyalar ham axborot jamiyati sharoitida yuzaga kelayotgan o'zgaruvchan shart-sharoitlarga moslashishga majbur bo'lmoqda. Faqat qonunchilik va mavjud siyosiy muhandislik asosida mavjud bo'lgan, lekin fuqarolarni siyosiy faoliyatga jalb etmaydigan, ularni partiya ichki qarorlariga ta'sir ko'rsatish imkoniyatidan mahrum qiladigan zamonaviy partiyaviy tizim, oxir-oqibat, partiyalar ommaviyligining susayishiga va siyosiy tizim institutlariga bo'lgan ishonchning kamayishiga olib kelishi muqarrar.

Partiyalar jamiyat ehtiyojlariga javob bera olish uchun tubdan yangilanishi lozim. Eng muhim o'zgarishlardan biri – partiya ichki tuzilmasining oshkoraligini ta'minlash, majburiy ishtirokchilik mexanizmlarini joriy etish, dastlabki ovoz berish (praimeriz) amaliyotini kengaytirish va fuqarolarni bevosita siyosiy harakatlarga chorlash bilan bog'liq. Bunday yondashuv eng avvalo AQSh partiyalariga xos bo'lib, u yerda siyosiy partiyalar ko'proq fuqarolarning ishtirokiga ochiq, faollikni rag'batlantiruvchi tizim sifatida shakllangan. Yevropa partiyalari esa asosan ierarxik tizimda tashkil topgan bo'lib, an'anaviy tarzda ommaviy yoki kadrlar partiyasi sifatida namoyon bo'lgan. Bugungi kunda an'anaviy partiyalar jamiyat siyosiy kun tartibida o'z mavqeini saqlab qolmoqchi bo'lsa, yuqorida ko'rib chiqilgan harakat-

partiyalarining strukturaviy yutuqlarini o'zlashtirishga majbur bo'ladi. Aynan ana shunday elementlar ko'proq amerika siyosiy tajribasida mujassam bo'lgan [1, s. 123]. Shu asosda zamonaviy siyosiy partiyalarning "amerikachalashtirilishi" jarayoni haqida so'z yuritish mumkin.

Shuningdek, saylovchilarning afzalliklari tobora beqaror (volatil) bo'lib borayotgani va an'anaviy elektorat chegaralarining so'nishi yana bir dolzarb tendensiyadir. Bugungi saylovchi o'zini ma'lum bir siyosiy kuchga faqat oilaviy an'ana, ijtimoiy sinf yoki bir marta tanlab olgan ideologik qadriyatlar asosida bog'lab qo'ymaydi. Aksincha, tobora kuchayib borayotgan individual dunyoqarash shakllanishi sharoitida ko'plab fuqarolar siyosiy dasturlar va tashkilot tarixi emas, balki real, bevosita dolzarb "trigger" omillar asosida qaror qabul qilmoqda. Bu esa siyosiy partiyalarning nafaqat kunlik faoliyatida, balki saylov kampaniyalarini olib borish texnologiyalarida ham aks etishi lozim.

XULOSA

Xulosa qilganda, bugungi siyosiy partiyalarni na ideologik, na tashkiliy mezonlar asosida klassik tipologiyalar doirasida baholash mumkin emas. Axborot jamiyatining kuchayib borayotgan ta'siri, har bir fuqaroning shaxsiy dunyoqarash yo'nalishini shakllantirish imkoniyatlarini yaratmoqda. Bu esa partiyalarni o'z mafkuraviy doiralarini kengaytirishga, shuningdek, ichki siyosiy faoliyatni tashkil etishda va saylov kampaniyalarini yuritishda harakat-partiyalariga xos bo'lgan yondashuvlardan foydalanishga majbur qilmoqda.

An'anaviy siyosiy partiyalar ham axborot jamiyati sharoitida yuzaga kelayotgan o'zgaruvchan shart-sharoitlarga moslashishga majbur bo'lmoqda. Faqat qonunchilik va mavjud siyosiy muhandislik asosida mavjud bo'lgan, lekin fuqarolarni siyosiy faoliyatga jalb etmaydigan, ularni partiya ichki qarorlariga ta'sir ko'rsatish imkoniyatidan mahrum qiladigan zamonaviy partiyaviy tizim, oxir-oqibat, partiyalar ommaviyligining susayishiga va siyosiy tizim institutlariga bo'lgan ishonchning kamayishiga olib kelishi muqarrar.

Partiyalar jamiyat ehtiyojlariga javob bera olish uchun tubdan yangilanishi lozim. Eng muhim o'zgarishlardan biri – partiya ichki tuzilmasining oshkoraligini ta'minlash, majburiy ishtirokchilik mexanizmlarini joriy etish, dastlabki ovoz berish (praimeriz) amaliyotini kengaytirish va fuqarolarni bevosita siyosiy harakatlarga chorlash bilan bog'liq. Bunday yondashuv eng avvalo AQSh partiyalariga xos bo'lib, u yerda siyosiy partiyalar ko'proq fuqarolarning ishtirokiga ochiq, faollikni rag'batlantiruvchi tizim sifatida shakllangan. Yevropa partiyalari esa asosan ierarxik tizimda tashkil topgan bo'lib, an'anaviy tarzda ommaviy yoki kadrlar partiyasi sifatida namoyon bo'lgan. Bugungi kunda an'anaviy partiyalar jamiyat siyosiy kun

tartibida o‘z mavqeini saqlab qolmoqchi bo‘lsa, yuqorida ko‘rib chiqilgan harakat-partiyalarining strukturaviy yutuqlarini o‘zlashtirishga majbur bo‘ladi. Aynan ana shunday elementlar ko‘proq amerika siyosiy tajribasida mujassam bo‘lgan [1, s. 123]. Shu asosda zamonaviy siyosiy partiyalarning “amerikachalashtirilishi” jarayoni haqida so‘z yuritish mumkin.

Shuningdek, saylovchilarning afzalliklari tobora beqaror (volatil) bo‘lib borayotgani va an‘anaviy elektorat chegaralarining so‘nishi yana bir dolzarb tendensiyadir. Bugungi saylovchi o‘zini ma‘lum bir siyosiy kuchga faqat oilaviy an‘ana, ijtimoiy sinf yoki bir marta tanlab olgan ideologik qadriyatlar asosida bog‘lab qo‘ymaydi. Aksincha, tobora kuchayib borayotgan individual dunyoqarash shakllanishi sharoitida ko‘plab fuqarolar siyosiy dasturlar va tashkilot tarixi emas, balki real, bevosita dolzarb “trigger” omillar asosida qaror qabul qilmoqda. Bu esa siyosiy partiyalarning nafaqat kunlik faoliyatida, balki saylov kampaniyalarini olib borish texnologiyalarida ham aks etishi lozim.

Xulosa qilganda, bugungi siyosiy partiyalarni na ideologik, na tashkiliy mezonlar asosida klassik tipologiyalar doirasida baholash mumkin emas. Axborot jamiyatining kuchayib borayotgan ta‘siri, har bir fuqaroning shaxsiy dunyoqarash yo‘nalishini shakllantirish imkoniyatlarini yaratmoqda. Bu esa partiyalarni o‘z mafkuraviy doiralarini kengaytirishga, shuningdek, ichki siyosiy faoliyatni tashkil etishda va saylov kampaniyalarini yuritishda harakat-partiyalariga xos bo‘lgan yondashuvlardan foydalanishga majbur qilmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Макаренко Б.И. Теория партийных систем полвека спустя // Политическая наука. 2018. № 1. С. 122-147.
2. Мюллер Я.В. Что такое популизм? М: Издательский дом Высшей школы экономики, 2018. 135 с.
3. Gunther R., Diamond L. Species of political parties: A new typology // Party politics. 2003. Vol. 9. Issue 2. P. 167-199.
4. Ignazi P. The Crisis of Parties and the Rise of New Political Parties // Party Politics. 1996. Vol. 2. Issue 4. P. 549-566.
5. Katz P., Mair P. Changing models of party organization and party democracy: The emergence of cartel party // Party politics. 1995. Vol. 1. Issue 1. P. 5-28.
6. Kitschelt H. Diversification and Reconfiguration of Party Systems in Postindustrial Democracies. Bonn: Friedrich-Ebert-Stiftung, 2004. 23 S.
7. Lipset S.M., Rokkan S. Cleavage structures, party systems and voter alignments: An introduction // Party systems and voter alignments: Cross-national perspectives. N.Y.: Free Press, 1967. P. 1-64.